

ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE BEDİ' SANATLARININ KULLANIMI THE USE OF BEDI' ARTS IN TEACHING ARABIC

Murat AKTEPE

Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami Araştırmalar Enstitüsü, Temel İslam
Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Dr., Social Sciences University of Ankara,
Institute for Islamic Studies, Basic Islamic
Sciences, Ankara, Türkiye

ORCID: 0000-0001-7164-0214

Email: murataktepe@gmail.com

Geliş Tarihi/Submitted:

06.05.2024

Kabul Tarihi/Accepted:

17.10.2024

Anahtar Kelimeler:

Belâgat, Retorik, Bedî' Sanatı, Arap Dili
Öğretimi, Lafzî güzelleştiriciler, Manevî
güzelleştiriciler.

Keywords:

Eloquence, Rhetoric, Bedî' Art, Arabic
Language Teaching, Literal beautifiers,
Meaning beautifiers.

Kaynak gösterme/Citation:

Aktepe, M. (2024). "Arapça Öğretiminde
Bedî' Sanatlarının Kullanımı". *World
Language Studies (WLS)*, 4 (2): 149-175

Öz

Arapça öğretiminde kullanılan güncel yaklaşımlar yabancı dil öğretimi açısından önemli kazanımlar sağlamaktadır. Arap dili öğretiminde kullanılan kaynaklar, farklı öğrenme ortamları, görsel ya da işitsel içerikler dil öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu yaklaşımların birçoğu metot olarak klasik öğretim yöntemlerinin geliştirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Sözü yeri ve zamanında fasih bir şekilde ifade etmeyi sağlayan Belâgat ilminin gelişim sürecine bakıldığında, edebî sanatlardan Beyân, Meâni ve Bedî' konularını temel aldığını görürüz. Klasik dönem retorik çalışmaları bu edebî sanatlarla tekâmül etmiştir. Bu edebî araştırmalar temelde lafız ve mâna dengesini incelemekte, bizlere dil ve üslûp alanında zengin bir miras sunmaktadır. Belâgat alanındaki edebî yaklaşımlardan biri olan bedî' ilminin ortaya koyduğu uygulama örnekleri ile günümüzde Arapça öğretiminde kullanılan metotların mukayese edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu edebî sanatların Arapça öğretiminde kullanılması yabancı dil öğretiminde bir metot olarak önemli katkılar sunacaktır. Arapça öğretiminde günümüz Arapçasıyla mukayese ederek Bedî' sanatlarını ele almanın önemli olduğunu değerlendiriyoruz. Edebî sanatlar alanında mubassat değerlendirmeler sunan bu çalışma, bedî' ilmine ait sanatların lafza ve manâya ait güzelleştiricilerin önemini aktarmaktadır. Bu açıdan bedî' ilmindeki güzelleştiricilerin yabancı dil öğretiminde kullanılan ya da kullanılacak öğrenme yöntemlerine ve mevcut literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilerek dikkat çekici öneriler sunulmuştur.

Abstract

The current approaches used in teaching Arabic provide significant gains in terms of foreign language instruction. Resources utilized in Arabic instruction, diverse learning environments, and visual or auditory materials hold a crucial place in language teaching. Many of these approaches emerge from the enhancement of classical teaching methods as methods. When we look at the development process of the science of eloquence, which enables us to express the word eloquently at its place and time, we see that it is based on the literary arts of Beyân, Meâni and Bedî'. Rhetorical studies in the classical period have evolved with these literary arts. These literary studies primarily prioritize the balance between words and meanings, offering us a rich heritage in language and style. Comparing the examples of application presented by the science of Bedî' with the methods used in Arabic instruction today is of great importance. The use of these literary arts in Arabic instruction will offer significant contributions as a method in foreign language teaching. Evaluating the arts of Bedî' in comparison with modern Arabic instruction, we recognize its importance. This study, providing assessments in the literary arts field, highlights the importance of embellishments related to words and meanings in the science of Bedî'. Therefore, significant suggestions have been made by addressing the contributions of these embellishments in the science of Bedî' to new learning methods to be used or already used in foreign language teaching and existing literature.

1. GİRİŞ¹

Belâgat, bir edebiyat terimi olarak “Kelâmın muktezâ-î hâle mutabakatı; yani makama münasip olan vecihle tasvir ve tertip olunmasıdır” şeklinde tarif edilmektedir (Saraç, 2004, s. 37). Bu tanıma istinaden belâgat ilmini yerine, durumuna ve zamanına uygun olarak kusursuz bir şekilde ifade etme sanatı olarak tanımlayabiliriz. Fahrettin Râzî’ye (ö. 606/1210) göre belâgat; “Sözün sahibinin kalbinde olan mananın özünü, uzatmadan, sakınmak şartıyla ifade eden bir ibâredir” (Biricik, 2016, s.303). Câhiz’e (ö. 255/869) göre ise belâgat, “lafız ile mananın uyumu demektir” (Biricik, 2016, s.303). Bu tanımlamalar çerçevesinde ilm-i Belâgat, (البلاغة) söz söylemenin, sözü ifade etmenin, sözü yerinde ve zamanında belîğ biçimde serdetmenin, etkin ifade tarzlarının, fikri ve lafzi güzelliklerin içerisinde var olduğu bir ilimdir. Fesâhat (الفصاحة) ise; sözlükte, açık bir şekilde ortaya koyma manasını ifade etmektedir. Istılahi olarak söylenen bir sözün, mâna, ahenk ve tarz yönleriyle, kusursuz olarak söylenmesi; ifade edilirken, müphemlikten ve lehçe arazlarından uzak, telaffuzu kolay biçimde açık ve düzgün şekliyle ifade edilmesidir (Hafâcî, 1965, s.59). Belâgat ilminin gerek fesâhat ayırımından ayrı olarak tanımlanması bize gösteriyor ki birbiriyle yakın ilişkisi olan bu kavramlarla ilgili olarak belâgat, (مطابقة الكلام لمقتضى الحال مع فصاحته) sözün, fasih olmakla birlikte halin gereğine uygun olması tanımı, belâgat ve fesahat kavramları arasındaki bağıntıyı ortaya koymaktadır (Uzun, 2013, s.11).

Belâgat ilminin temel bölümlerinden birini oluşturan bedî’ sanatlarının müstakil bir eser adıyla telif edilmesi hicrî II. asrın son çeyreğinde meydana gelmiştir. Şair ve yazar İbnü’l-Mu’tez’e ait, (ö. 296/908) *el-Bedî’* adlı eseri bu konuda yazılmış ilk eserdir. Eserde güzelleştiricilerden toplamda on sekiz sanat örneklendirilerek ele alınmıştır. Hatta kendi döneminde şiirde bu sanatın kullanılması o kadar yaygınlaşmıştır ki bedî’ bir şiir türü gibi görülmeye dahi başlanmıştır (İbnü’l-Mu’tez, 1990, s. 76). İbnü’l-Mu’tez, bedî’ ilmindeki sanatların belâgat alimleri tarafından ortaya konan yeni sanatlar olmadığını, özellikle Kur’ân, hadis, sahabe sözleri ve Arap şiirinde zaten var olduğunu ortaya koymaktadır. Ona göre bir edebî eseri değerli yapan şeyin dil zevki olduğunu, dili doğru kullanmanın ve üslûp zenginliğinin bunun tamamlayışı olduğunu vurgulamıştır. Bedî’ sanatlarıyla ilgili İbnü’l-Mu’tez’e ait bu tasnifi kendisinden sonra meşhur şiir tenkitçisi Kudâme b. Ca’fer (ö. 337/948), Arap dili üstadı Ebû Hilâl el-Askerî. (ö. 400/1009) ve şiir tenkitçisi ve meşhur şair ve belâgatçı

¹ Bu araştırma makalesi, Murat Aktepe tarafından Doç. Dr. Celal Turgut Koç danışmanlığında 2017 yılında Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yayımlanan “*Bedî’ Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri*” başlıklı yüksek lisans tezine dayanılarak hazırlanmıştır.

İbn Reşîk el-Kayrevânî (ö. 456/1064) gibi alimler bedî' sanatlarının sayılarını artırmakta ve bu sayıyı yüz elliye kadar çıkardıkları tespit edilmiştir (Durmuş, 2000, 143-144). Fakat sistematik olarak bedî' sanatlarının ele alınarak literatüre kazandırılması hicri VII. Asırda tekâmül etmiştir. Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-Ulûm*'u ve Hatîb el-Kazvîni'nin (ö. 739/1338) *Telhîsu'l-Miftah*'ı ile bedî' sanatları sistematik olarak ele alınmış ve ortaya konan güzelleştirici ve örnekleriyle bu ilmin gelişmesini sağlamışlardır. Bu tarihi süreci ayrıntısıyla ele aldığımızda hicri VII. (XIII.) yüzyılda edebî sanatların geliştiği, müstakil eserlerin yazıldığı ve bedî''nin ilim olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Bu asrın başlarında Fahreddin er-Râzî, Abdülkâhir el-Cürcânî'nin belâgat sahasındaki iki meşhur eserini *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-icâz* adıyla hülâsa etmiştir. Râzî'nin, Cürcânî'de bulunmayan bedî' sanatların büyük bir kısmını Vatvât'ın adı geçen eserinden naklettiği görülür. Hafâcî'nin başlattığı lafız ve mânâ güzellikleri Râzî'de daha belirgin bir şekil almıştır. Onun konuları çok ayrıntılı bölümlere ayırarak bedî' ilminin müstakil olarak ortaya çıkmasına öncülük ettiği de söylenebilir. Aynı asırda yaşayan Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî ise Abdülkâhir el-Cürcânî'nin "güzel söz söyleme sanatı" olarak tanımlanan (belâgat) bu ilme dair vazettiği felsefî umdelere istinaden, *Miftâhu'l-Ulûm* adlı eseriyle, edebî sanatları mantıkî bir sistem dahilinde gruplandırmış ve bedî' ilmine müstakil bir edebî sanat hüviyetini kazandırmıştır. Sekkâkî, Bedî' terimini kullanmadan lafız ve mânaya ait olmak üzere yirmi dokuz kadar edebî terim zikreder ve konuları iç içe olmaktan ayırarak belâgat adı altında meânî ve beyân ilimlerini ayrı ayrı açıklamaktadır. Bedî' ilmine, "tahsînü'l-keîlâm" gayesiyle kullanılan sanatlardan meânî ve beyân ilminden sonra yer verir. Eserindeki üslûp ve örneklerle bakılırsa tamamen Râzî'nin tesirinde olduğu görülmektedir. Bu arada Ahmed b. Yûsuf et-Tifâşî (ö. 651/1253) yetmiş yakın edebî sanatı ihtiva eden *el-Bedî'* adlı eserini yazmıştır. Bu asrın en meşhur simalarından İbn Ebü'l-İsba' *el-Mısrî Tahrîrû't-tahbîr* ve *Bedîu'l-Kurân* adlı eserlerini kaleme almıştır. Hatîb el-Kazvîni'nin (ö. 739/1338-39) "Üçüncü sanat bedî' ilmidir" diyerek bedî' ilmimi, meânî ve beyândan sonra gelen bir bölüm olarak ele almaktadır (Kazvîni, 2003, c. II. s. 334). Kazvîni'nin eserlerini şerheden müelliflerden Halhâlî, Teftâzânî, Seyyid Şerif el-Cürcânî vb. âlimler de aynı kanaati benimsediğini söyleyebiliriz (Aktepe, 2017, s. 26-27). Belâgat ilmimine ait muhtasar olarak verdiğimiz bu giriş bilgilerini müteakip müstakil bir ilim olan bedî' ilminin belâgat alanındaki konumu ve Arapça öğretiminde etkin kullanımı konularını ele almayı uygun buluyoruz.

2. BEDÎ' SANATLARI ve BELÂGAT İLMİNDEKİ YERİ

Bedî' sanatlarının ele alındığı belâgat eserleri incelendiğinde sıklıkla tercüme eserlerin kullanıldığını söyleyebiliriz. Erken dönemde te'lîf edilen eserlerden başlayarak

araştırdığımızda belâgat eserlerinde bedî' ilmine bağımsız olarak yer verildiğini müşahede ediyoruz. Örneğin bu alanda ilk eser olan İbnü'l-Mu'tez 'in *el- bedî'* eserinde, istiare, tecnîs, mutâbakat (Tıbâk), Reddu'l-acûz ale's-sadr, el-mezhebü'l-kelâm" diye isimlendirdiği "temel sanatlar" (usûl) kategorisi altında incelemektedir. Bunlardan sonra "söz güzelliği" mehâsinü'l-kelâm kategorisi altında on üç tane güzelleştiriciyi ele almaktadır. (İbnü'l-Mu'tez, 1990, ss. 3-7.) Bundan farklı olarak Bedî' ilmine ait sanatlar, umumiyetle muhassinât-ı lafziyye ve muhassinât-ı maneviyye ve olarak iki genel başlık altında ele alınmaktadır (Kazvînî, 2003, 333). Toplamda yirmi dil güzelleştiricileri ile örneklendirilmektedir. Bedî' sanatlarının lafzî güzelleştiricileri; Sec'î (السجع), Cinâs (الجناس), Reddu'l-acûz ale's-sadr (ردّ العجز على الصدر), Lüzûmu mâ lâ yelzem (لزوم ما لا يلزم), Muvâzene (الموازنة), Muvârebe (المواربة), Mümâsele (المماثلة), Hûsn-i İbtidâ (براعة الاستهلال - حسن الابتداء), İncicâm (الانسجام) ve İktibâs (الاقتباس) başlıklarıyla ele alınmaktadır. On başlıkta ele alınan bedî' sanatlarından dikkatimizi çeken iki sanatı bu bölümde ele almayı uygun görüyoruz. Sec'î ve cinâs sanatlarını ele alarak hem belâgat ilmine katkısını göreceğiz hem de Arap dili öğretiminde kullanılabilecek misallere yer vermeye çalışacağız. Bu sanatlardan olan Sec'î, (السجع) lügavî olarak kumru ve güvercinin aynı şekilde ötmesi anlamına gelmektedir. Umumiyetle kuşların çıkardığı seslerin son sesleri birbirini andırmaktadır. Buna da tescî denilmektedir. Edebî bir sanat olarak ise secî, iki kelime arasında yer alan fasılaların bir harf yahut ses üzerine tekabül etmesidir ki şiirde yer alan kafiyenin nesirde kullanılan karşılığıdır (Sekkâkî, 2014, s. 431). Sec'î yine bir metnin içerisinde cümle yahut kelimelerin sonunda kafiyeli olarak sıralanması şeklinde de tanımlanmıştır (Eren ve Uzunoğlu, 2014, s. 209). Dolayısıyla secî sanatını, mensûr bir eserde olmak üzere kelime ya da cümleler arasında insanın kulağına gelen aynı sesleri kafiyelendirerek süsleme olarak görebiliriz (Aktepe, 2017, s. 30). Secî sanatının örnekleri kısa ya da uzun olması açısından kısımlara ayrılmakta ve kısa, orta ve uzun secî şekilde tasnife tabi tutulmaktadır. Ancak genellikle secî sanatında iki sestem müteşekkil kısa olan türünün rağbet gördüğünü söyleyebiliriz. Belâgat açısından Sec'î sanatına örnek vermemiz gerekirse;

Sec'î, Mîsâl-1:

(مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا) وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا "Ne oluyor size de Allah'ın büyüklüğünü hesaba katmıyorsunuz? Oysa O sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır." (Nûh, 71/13-14) Bu örnekte, cümle sonları (ر) harfi ile bittiğini görmekteyiz ve burada Secî sanatının en güzeli lafızlarındaki benzerlik olarak ortaya çıkmaktadır.

Sec'î, Mîsâl-2:

(﴿ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴾ ﴿ وَطَلْحٍ مَّنْضُودٍ ﴾ ﴿ وَظِلِّ مَمْنُودٍ ﴾) “Onlar dalbastı kiraz ve meyve yüklü muz ağaçları arasında.” (Vakîâ, 56/28-29) ayetinde de cümlelerin sonunda (د) harfi ile aynı lafızlar kullanılmakta ve (و) şeklinde aynı seslerin kullanılması suretiyle secî sanatı gerçekleşmektedir (Uzun, 2013, s.149).

Sec’î, Mîsâl-3:

“Eğer müteneffis olursam, müteneffis olur her müştâk ve eğer müterennim olursam velveleye düşer uşşâk” Şeklindeki ifadesinde parça içi ahengin sağlanması adına secî ’den istifade ettiği söylenebilir. Cümlelerin sonunda yer alan fis sesi, müştâk, uşşâk kelimeleri kafiyeli olarak kullanılmak suretiyle secî sanatı icra edilmiştir. Sina Paşa’nın bu üslûbunun kafiyeyi sağlamak suretiyle metnine akıcılık sağladığını görebiliriz (Tulum, 2013, s. 260).

Sec’î, Mîsâl-4:

(الإنسان بآدابه لا يزیه وثيابه)

“İnsan kıyafet ve elbiseleriyle değil, terbiye ve edebiyatıyla insandır.” Şeklinde ifade edilen bu meşhur sözdeki kelime sonu (بآدابه) ve (ثيابه) fasılları dikkate alındığında, son seslerinin aynı şekilde bittiğini ve secî sanatı uygulandığını görürüz (Meydânî, 2013, s. 373).

Sec’î, Mîsâl-5:

(اللَّهُمَّ أَعْطِ مَنْفَقاً خَلْفاً، وَأَعْطِ مَمْسَكَتَلْفاً)

Ebû Hureyre’den rivayet edilen bir hadiste; “Ya Rabbi, infak edip iyilik edenin malının yerine yenisini ver, cimrilik edenin malını telef et” (Nevevî, 1949, c.2. s. 247). İki cümlelerin fasılları ele alındığında son sesindeki secî dikkat çekmektedir” (Uzun, 2013, s.149).

Muhassînât-ı lafziyye çeşitlerinden ele alacağımız bir başka literal güzelleştirici sanat ise cinâs’tır. (الجناس) Cinâs, esasında ifade benzerliği yahut telaffuz açısından lafızların birbirine benzemesi olarak nitelendirilebilir. Lügavî olarak münasebet, benzeme, benzeyiş ve ilişkili anlamlarına gelen bu kavram bir sözün îmâ ile yani telmih ile söylenmesi şeklinde ifade edilmiştir. Cinâs, ifade edilişi yani aynı şekilde telaffuz edilen ancak anlamları farklı olan kelimelerin bir arada bulunmasıdır. Manâ olarak farklı olan ancak ifadeleri ve yazılışları benzer yahut aynı olan, iki veya daha fazla kelimenin nesir veya nazım eserlerinde oluşturduğu edebî sanata verilen isimdir (Yalbuç, 2007, s.8). Hem sözlü hem de yazılı edebiyatın vazgeçilmez sanatı olan cinâs, ayrı kelimeler üzerinde anlam ve ses ilişkisinden kaynaklanan bir sanat olarak görülmektedir (Uzun, 2013, s. 144). Cinâs, lafzî olarak ya da telaffuz olarak aynı veya çok

yakın, lâkin anlamları birbirinden farklı en az iki kelimeyi kafiyeli olarak bir araya getirerek kullanmak suretiyle yapılmaktadır. Bedî‘ sanatlarının lafzî güzelleştiricilerinden olan cinâs, cinâs-ı tâm ve cinâs-ı gayri tâm şeklinde tezâhür etmektedir (Yalbuç, 2007, ss. 9-20). Temel belâgat eserlerinde cinâs türlerini incelediğimizde de tümel olarak bu ikili ayrımı görmekteyiz. Buna göre cinâs-ı tâm, harf ve nevilerinde iki kelimenin diziliş olarak müşterek özellikle bulunması ile meydana gelmektedir. Tam olan cinâs basit ve mürekkebe olarak iki çeşit olup cinâs-ı basit, benzer kelimelerin tek bir kelimedenden oluşmasıdır ki burada cinâs sanatını oluşturan kelimenin kök olarak isim fiil ve zarf vb. türlerinin farklı olması cinâs-ı mümâsil olarak tanımlanmıştır.

Cinâs, Mîsâl-1:

(وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ)

“Günaha saplanmış olanlar kıyamet koptuğu gün (dünyada) sadece çok kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler.” Ayetinde (Rûm, 30/55) geçen (السَّاعَةُ) kelimesi tam olan cinâsın basit olan kısmındaki mümâsil türüne önemli bir örnektir. Çünkü buradaki (السَّاعَةُ) kelimesi lafzî olarak birinci anlamıyla kıyameti işaret etmekte ikincil olarak ise müddet olarak verilen zaman anlamına gelmektedir (Kâsım ve Deyb, 2003, s. 114). Tam cinâsın türlerinden olan cinâs-ı basit’in diğer kısmı ise cinâs-ı müstevfa’dır. Cinâs-ı müstevfa, iki lafızdan bir tanesinin fiil, diğerinin ise isim olması farklılığından kaynaklanmaktadır (Kılıç ve Yetiş, 1993, s. 12-14).

Cinâs, Mîsâl-2:

(ما مات من كرم الزمان فإتته- يخيا لدى يحيى بن عبد الله).

el-Ĥamâse eseriyle meşhur olan Arap şair Ebû Temmâm’ın (ö. 231/846) şiirinde geçen “zamanın cömertliklerinden her ne ölmüşse gerçekten.” ifadesindeki ilk (يخيا) kelimesi fiil; ikinci (يحيى) kelimesi ise isim olarak kullanılmakta ve bu örnekte cinâs-ı müstevfa gerçekleşmektedir (Atiq, 2015, s. 200).

Tam olan cinâsın diğer başat türü de cinâs-ı mürekkebe’tir. Cinâs-ı mürekkebe umumî anlamda cinâsı teşkil eden kelimelerden en az birinin bileşik bir kelime olması durumunda gerçekleşmektedir. Cinâs-ı mürekkebe kendi içinde üç kategoride ele alınmakta ve bu bileşenler müteşâbih, mefrûk ve merfû olarak isimlendirilmektedir (Atiq, 2015, s. 202-203). Cinâsı oluşturan iki lafzın okunuşları ve yazılışları aynı olursa cinâs-ı müteşâbih gerçekleşmektedir (Uzun, 2013, s.144-145).

Cinâs, Mîsâl-3:

(إذا ملك لم يكن ذاهبة فدعه فدولته ذاهبة)

“Eğer Sultan, ihsan sahibi olmazsa ondan vazgeç. Çünkü onun devleti gidicidir.” Bu şiirde geçen (ذاهبة) kelimesi esasen (هبة ve ذا) kelimelerinden oluşması sebebiyle mürekkebe; (ذاهبة) kelimesi de tek başına müfred bir kelimedir. Bu örnekte görüleceği üzere yazılışları lafzen aynı olması suretiyle cinâs-ı müteşabih oluşmaktadır (Uzun, 2013, s. 145). Bunun yanında eğer kullanılan iki lafzın yazılışı farklı ise yani yazımda bir uygunluk yoksa cinas-ı mefrûk meydana gelmektedir.

Cinâs, Mîsâl-4:

(كلكم قد أخذ الجام ولا جام لنا... ما الذي ضر مدير الجام لو جاملنا)

Abbasî dönemi meşhur kâtip ve şairlerinden olan Ebü'l-Feth el-Büstî'nin (ö. 400/1010) “Bizim kadehimiz olmadığı halde, hepimiz kadehleri aldınız. -Bir kadehte bize vererek- lütufta bulunsa bunun sakiye ne zararı var.” Anlamındaki şiirinde (الجام) ve (جاملنا) kelimelerinin yazılışları farklı olması dolayısıyla mefrûk cinâsa örnek verilmektedir (Kâsım ve Deyb, 2003, s. 116). Yine mürekkebe bir cinâsta bir kelimeyle diğer bir kelimenin bir parçasının aynı olması durumunda meydana gelen cinâs ise merfû cinas olarak isimlendirilmektedir.

Cinâs, Mîsâl-5:

Şair ve yazar İsmâil Safâ'nın (ö. 1901) “Yokken güneşin eşi semâda. Bir eş görünürdü şemse mâda” mısrasında “şemse mâda” kelimeleri arasında olan benzerlikle merfû cinâs örneklendirilmektedir (Kılıç ve Yetiş, 1993, s. 13). Bu mısradaki “şemse mâda” kelimesinin semâda kelimesinin bazı cüzlerinden oluşması sebebiyle merfû cinas meydana geldiği ifade edilmektedir (Muallim, 1890, s. 243).

Tam olmayan cinâs ise yukarıda tam olan cinâs çeşidine ait dört benzer özelliğin olmadığı cinâstır ki cinâs-ı gayr-ı tâm olarak ifade edilmektedir. Cinâs-ı gayr-ı tâm, evvelâ harflerinin türleri itibariyle farklı olması dolayısıyla cinas-ı muzâri ve cinas-ı lâhik olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Dört benzerliğin olmadığı iki harfin mahreç olarak birbirine yakın olması cinâs-ı muzâri'yi oluşturmakta; mahreç olarak aralarında yakınlığın olmaması durumunda ise, cinas-ı lâhik oluşmaktadır.

Cinâs, Mîsâl-6:

(وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ)

“Onlar hem insanları peygamberden uzak tutmaya çalışırlar hem de kendileri ondan uzak dururlar.” Ayetinde (En’âm, 6/26) (ه) ile (هـ) harflerinin mahreç olarak birbirine yakın olması cinâs-ı muzâriyi oluşturmaktadır (Kılıç ve Yetiş, 1993, s. 14).

Cinâs, Mîsâl-7:

(وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ)

“Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayanın vay haline!” Ayetindeki (Hümeze, 104/1) (همزة) kelimesinde yer alan (ه) harfi ile (لمزة) kelimesindeki (ل) harfi mahreç olarak farklılık arz etmekte, biri boğazdan biri ise dilden ses olarak telaffuz edilmektedir. Bu sebeple birincisine yani muzâri olana ilhâk edilmektedir (Kâsım ve Deyb, 2003, s. 117).

Cinâs-ı gayr-ı tâm, ikinci olarak harflerin sayısının farklı olması sebebiyle de ayrıma tutulmuştur Buna göre iki kelimedeki harf sayısı eşit değilse cinâs-ı nâkıs meydana gelmektedir (Hanbelî, 2004, s. 69).

Cinâs, Mîsâl-8:

(﴿وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ﴾ ﴿إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقِ﴾)

“Ve bacaklar birbirine dolaştığında; işte o gün sevkedilen yer sadece rabbinin huzurudur.” Ayetinde (Kıyâmet, 75/29-30) (ساق) kelimesi ile (مساق) kelimesi karşılaştırıldığında harf sayıları aynı olmaması sebebiyle cinâs-ı nâkıs oluşmuştur (Hanbelî, 2004, s. 70).

Cinâs-ı gayr-ı tâm içerisinde üçüncü olarak ise kelimelerin hareke ve sükûn durumlarında farklılık olması dolayısıyla cinâs-ı muharref meydana gelmektedir.

Cinâs, Mîsâl-9:

(اللهم كما حسنت خلقي فحسن خلقي)

Hiz. Peygambere ait “Allah’ım! Yaratılışımı güzel yaptığın gibi ahlakı mı da güzel yap” anlamındaki hadiste (İbn Hanbel, c. I, s. 403.; c. VI, s. 68, 155) yer alan (خَلَقَ) ile (خُلِقَ) kelimeleri arasında hareke ve sükûn farkı muharref cinâsı oluşturmaktadır (Kılıç ve Yetiş, 1993, s. 13).

Cinâs-ı gayr-ı tâm içerisinde dördüncü olarak ise harflerin sıralanışının farklı olması durumu cinâs-ı kalb yani iki kelimenin harflerindeki dizilişten meydana gelen farklılık sebebiyle oluşan kıyas çeşidi olarak belirlenmiştir. Cinâs-ı kalb ile harflerin yeri tamamen değişirse cinâs-ı kalb-i küllî; harflerin bazılarının yeri değişirse cinâs-ı kalb-i bağd meydana gelmektedir (Kâsım ve Deyb, 2003, s. 118).

Cinâs, Mîsâl-10:

(حسامه فتح لأوليائه حنف لأعدائه)

(اللهم اسئُر عوراتي ، و أمن روعاتي)

Birinci örnekte “dostları için” kelimesi ile “düşmanları için” kelimesinin tamamen değişmesi sebebiyle cinâs-ı kalb-i küllî oluşmuştur. İkinci örnekte ise “üzüntü” ve “zevk” anlamında iki farklı kelime olan (روعاتنا) ile (عوراتنا) ile bazı harflerin yeri değişmiş ve cinâs-ı kalb-i bağıd oluşmuştur (Atiq, 2015, s. 211).

Bedî sanatlarının muhassinât-ı maneviyye yani manevi güzelleştiricileri ise yine onlu bir tasnif ile Tıbâk (الطباق), Mukâbele (المقابلة), Müşâkele (المشكلة), Müzâvece (المزاوجة), Tevriye (التورية), Tensîk’us-Sıfât (الصفات تنسيق), Te’kîdü’l-medh(zem) bimâ yüşbihü’z-zem(medh), Hüsn-i tâ’lîl (حسن تعليل), Tecâhül-i Ârif (تجاهل العارف) sanatı ve İstidrâç (الاستدراج) sanatları olarak belirlenmiştir. (Teftâzânî, t.y., s. 641) Muhassinât-ı maneviyye konusunda da örneklik teşkil etmesi hususunda belâgat alanına etkisini görmek ve Arap dili öğretiminde kullanılabilecek misallere yer vermek adına hüsn-i tâ’lîl (حسن تعليل) ve tecâhül-i Ârif (تجاهل العارف) sanatlarına kısaca yer vermeye çalışacağız. Öncelikle ele alacağımız hüsn-i tâ’lîl, belâgat alanında güzel gerekçelendirme anlamında kullanılan bir sanat olarak ifade edilmektedir. Lügavî olarak güzel bir neden göstermek anlamına gelen hüsn-i tâ’lîl, ilmu’l-Bedî çerçevesinde bakıldığında önemli bir manevi güzelleştirici olarak görülmektedir. Bu açıdan bir anlatının gerçek sebebini değil de anlatının amacını güzel ve farklı bir şekilde ifade etme sanatı olarak tarif edilmiştir (Durmuş, 1992, c.19. s. 33). Hüsn-i tâ’lîl sanatı gerçek sebebi gizleyerek başka bir sebebe dayanarak ifadeyi güzelleştirerek açıklama sanatı olarak görülmesinde dikkat çeken husus, gerçekleşen bir hadisenin sebebine yer vermeyip bunun aksine gerçek olmayan bir sebebi ortaya koyma sanatının icrası olarak görülmektedir (Saraç, 2015, s. 209). Gerçekliğin dışında sebebi farklı nedenlere bağlama çabasındaki bu sanatın delillerinin hayal ürünü olması sebebiyle umumî olarak belâgat alimleri tarafından Kur’ân’da bu sanatın olmadığı değerlendirilmiştir (Bulut, 2014, s. 150). Edebiyat alanında ise önemli bir güzelleştirici olan hüsn-i tâ’lîl, övgü yahut yergi amacıyla kullanılmakta ve ifadeyi güçlendirmek suretiyle okuyucu da farklı anlamaya yol açmaktadır. Bu sanatı nazım türlerinden kabul ederek hüsn-i tâ’lîl kavramını ilk defa kullanan müellifin Fahreddin er-Râzî olduğunu söylememiz mümkündür (Râzî, 2004, s. 297). Bu sanatın kapsamı konusunda ise nesir ya da nazım olsun tüm edebi türlerde etkisinin olduğu savunulmuş ve edebi eserlerin neredeyse tamamında bu sanata yer verildiği değerlendirilmiştir (Durmuş, 1992, c.19. s. 33). Hüsn-i tâ’lîl

sanatının belâgat ilmindeki yerini mîsâllerle açıkladığımız takdirde, bu sanatın dil eğitimi ve öğretimi konusunda hangi etkileri ortaya koyduğunu görmemiz mümkün olabilecektir.

Hüsn-i tâ'lîl, Mîsâl-1:

(كأن السحاب الغر غيبين تحتها، حبيبا فما ترقى لهن مدامغ)

Meşhur Arap şairlerinden el-Mütenebbî'nin (ö. 354/965) bir şiirinde, “Sanki sağanak yağmurlu bulutlar o tepelerin altında Habib'i defnetmişler de göz yaşları bir türlü dinmemektedir.” asıl anlatılmak istenen gizlenerek göz yaşları ölüm gerçeğiyle bir nevi yağmurun yağmasına bağlanmakta ve hüsn-i tâ'lîl icra edilmektedir (İbn Ma'sûm, 1968, c. I. s. 468).

Hüsn-i tâ'lîl, Mîsâl-2:

Farklı edebi örnekler de sık sık hüsn-i tâ'lîl sanatına başvurulduğunu görmekteyiz. Nitekim yaşlı ve beli eğilmiş vaziyette yürüyen birine, “Böyle ne yapıyorsunuz?” diye sorulmakta ve yaşlı adamın da bu soruya cevaben “Yitirdiğim gençliğimi arıyorum” demesi hüsn-i tâ'lîl sanatına örnek olarak verilmekte, gerçek sebep farklı bir sebebe dayandırılmaktadır (Pala, 1999, c. 19. s. 34).

Hüsn-i tâ'lîl, Mîsâl-3:

“Hâk-i payine yetem der ömürlerdir muttasıl

Başını taştan taşa urup gezer âvâre su.”

Klasik edebiyatın büyük şairi Fuzûlî'nin (ö. 963/1556) divanındaki “su” kasidesinde yer alan yukarıdaki meşhur beytinde, suyun akma sebebinin Hz. Peygamberin ayağının toprağına ulaşma arzusu gösterilmiştir. Su bu nedenle başını taştan taşa vurmaktadır denilmekte ve gerçek neden gizlenerek Hüsn-i tâ'lîl sanatı icra edilmektedir (Fuzûlî, 1990, s. 63.).

Muhassinât-ı maneviyye konusunda da ele alacağımız ikinci güzelleştirici ise tecâhül-i Ârif 'tir.

(تجاهل العارف) sanatıdır. Tecâhül-i Ârif, bedî' ilminde bir sözü kuvvetlendirmek amacıyla yazarın bildiği bir şeyi bilmiyormuş gibi anlatması sanatına verilen isimdir (Durmuş, 2011, c.40, s.232). Buna göre, belirli nüktelere atfen bilinen şeyin bilmezden gelerek ifade edilmesi olan bu sanat, (غيره مساق المعلوم سوق) “bilinen bir sözü bilinmeyenle yerine getirmektir” şeklinde tarif edilmekte ve bedî' sanatlarından sayılmaktadır (Sekkâkî, 2014, s. 667). Tecâhül-i Ârif

sanatının kınama (tevbîh), dokundurma (ta‘riz), aşk şaşkınlığı, övgüde, yergide hicivde mübalağa ve olayın kesinliğini belirtmek gayesiyle (takrîr), şeklinde kısımlara ayrıldığını görmekteyiz (Hanbelî, 2004, s. 205). Tecâhül-i Ârif’in bu türlerine birer mîsâl vererek bu sanatı açıklamaya çalışacağız.

Tecâhül-i Ârif, Mîsâl-1:

(قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ)

Kur’ân’da Medyen halkının cehalet göstererek Hz. Şuayb’a soru sormasını kınama maksadıyla: “Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları putları terk etmeni sana namazın mı emrediyor?” Ayetinde (Hûd, 11/87) kınama (tevbîh) amaçlı Tecâhül-i Ârif sanatı dikkatimizi çekmektedir.

Tecâhül-i Ârif, Mîsâl-2:

(قُلْ مَنْ يَزُرُّكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ)

“Biz veya siz, ikimizden biri ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir” Ayetinde (Sebe’, 34/24) Hz. Peygamber ile ashabının hidayette, kâfirlerin dalâlet içinde bulunduğu bilindiği halde şüphe uyandırıcı bir tarzda inanmayanların dalâlette olduklarına dokundurma (ta‘riz) biçiminde ifade edilerek tecâhül-i ârif sanatı uygulandığını görüyoruz.

Tecâhül-i Ârif, Mîsâl-3:

(قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ)

“De ki: Rahmân’ın oğlu olsaydı ona tapanların ilki ben olurum” Ayetinde (Zuhrûf 43/81) Allah’ın oğlunun bulunmadığını Hz. Peygamberin bilindiği halde, bilinmiyormuş gibi bir anlatımla dokundurma (ta‘riz) biçiminde ifade edilerek tecâhül-i ârif sanatı uygulanmıştır.

Tecâhül-i Ârif, Mîsâl-4:

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَانَكَ

مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ

مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

“Allah, “Ey Meryem oğlu İsâ! İnsanlara sen mi ‘Allah’ın dışında beni ve annemi birer tanrı kabul edin’ dedin?” buyurduğu zaman o şu cevabı verir: “Hâşâ! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim şüphesiz sen onu

bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin.” Ayetinde (Mâide, 5/116). Hz. İsa'nın bu sözü söylemediği bilindiği halde olayın kesinliğini belirtmek gayesiyle (takrîr), şeklinde tecâhül-i ârif sanatı dikkatimizi çekmektedir. Hz. İsa ve annesini ilâh edinenlerin yanlış inançlarına dokundurma (ta'riz) yapılarak, olayın kesinliğini belirtmek gayesiyle (takrîr) manevî güzelleştirici olan tecâhül-i ârif uygulanmıştır.

Tecâhül-i Ârif, Mîsâl-5:

(وَمَا تَلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ)

“Sağ elindeki nedir ey Mûsâ?” Ayetinde (Tâhâ, 20/17) Allah'ın Hz. Mûsâ'nın elindeki âsâ olduğunu bildiği halde nedir diye sorması, Hz. Mûsâ'nın korkusunu giderip alıştırma ve yakında âsânın onun bir mucizesi olacağı kesinliğini belirtmek gayesiyle (takrîr) tecâhül-i ârif uygulanmıştır (Durmuş, 2011, c.40, s. 232).

Öncelikle yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere tecâhül-i ârif sanatında manevî bir güzelleştirici olarak soru edatlarının sıklıkla kullanıldığını müşahede ediyoruz. Edebî eserlerde umumiyetle istifham edatlarının çokluğu kabul görülen bir durum olmasa da tecâhül-i ârif, sözü güzelleştirecek bir şekilde dikkat çekmek amacıyla yukarıda ifade edilen şekillerde ifade etme sanatı olarak özgün bir güzelleştirici özelliği taşımaktadır. Tecâhül-i ârif inkâr, ikrâr yahut takrîr şeklinde bilinen bir şeyi bilmez gibi nükteli bir tarzda ifade edilmesi şeklinde anlaşılması, soru edatı olmadan da yapılabilmesi, teşbih, istiare, tenasüp, mübalağa gibi güzelleştiricilerle beraber uygulanabilmesi bu sanatın kapsamını bizlere göstermektedir. Örneğin istifham yani soru sorma sanatı, klasik belâgat kitaplarında müstakil bir güzelleştirici değil de tecâhül-i ârif sanatının içerisinde ele alınarak anlatılmıştır.

Tecâhül-İ Ârif (تجاهل العارف) sanatına ait Kur'ân-ı Kerim'de yer alan örnekler tek tek tespit edilmeye çalışılmış ve toplamda kırk iki surenin içerisinde bu sanatın varlığı tespit edilmiştir.

3. ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE BEDÎ' SANATLARININ KULLANIMI

Bedî' sanatlara ait mevcut literatürdeki sanatları genel hatlarıyla sunmaya çalıştık. Bedî' sanatlarındaki güzelleştiriciler ve sunmaya çalıştığımız mîsâllerle, bu sanat Türkçe ve Arapça dillerinde zenginleştirilebilecektir. Bu açıdan Bedî' sanatlarının genel olarak dil öğretiminde özel olarak ise Arapça öğretiminde kullanılması büyük önem arz etmektedir. Dili güzelleştiren unsurlar kullanım açısından dile nasıl zenginlik katıyor ve literatüre nasıl katkı sağlıyorsa,

Arapça öğretim tekniklerinde bu sanatların kullanımı yeni bir yöntem olarak dil öğretimine büyük zenginlik sunabilecektir.

Lisans derecesinde ülkemizde belâgat derslerinin sunulduğunu biliyoruz. Arap dili öğretimini amaç edinen Arap Dili ve Edebiyatı, Arapça Öğretmenliği, İlâhiyat Fakülteleri, İslami İlimler Fakülteleri vb. bölümlerde lisans derecesinde; Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı, Arap Dili ve Edebiyatı, Arap Dili ve Öğretimi, Doğu Dilleri Eğitimi veya Edebiyatı gibi farklı ana bilim dalları vasıtasıyla lisansüstü öğretimde belâgat derslerinin müfredatlarda yer aldığını ve önemli görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu açıdan Arapça öğreniminde gramer olarak iyi bir eğitim almış öğrenci yahut gruplara uzmanlık gerektiren başlıklar çerçevesinde bedî' sanatlarının bağımsız bir ders olarak sunulması kanaatimizce Arap dili öğretiminde edebî yön eksikliğinin giderilmesinde ziyadesiyle fayda sağlayacaktır.

Araştırmamızda yer verildiği üzere bedî' ilminde mevcut bulunan söze güzellik katan, sözün muhatap üzerindeki etkisini artıracak mâna ve lafızla ilgili sanatlar tek tek ele alınmalı, edebi güzelleştiricilerin türleri incelenerek, bedî' ilminde yer alan sanatların günümüz Arapçasında etkin kullanımı hedeflenmelidir. Bedî' ilminde yer alan lafzi ve manevi güzelleştiricilerin tamamı ele alındığında, bu sanatlarla ilgili verilen mîsâllerin genelinin Kur'ân'da yer alması gerek Kur'ân eğitimi gerekse Arapça öğretimi bakımından önem arz etmektedir. Öğretim açısından ele alınacak önemli nokta ise bize göre belîğ olan bir metni yahut sözü idrak edebilmektir. Bedî' ilmindeki sanatlar bu öğrenme çabası çerçevesinde değerlendirildiğimizde dili öğrenme ve öğretme metodu açısından kullanılabilir bir etmen olarak görebiliriz. Bedî' sanatlarında yer alan edebî yönün kavranabilmesi ve içselleştirilmesi elbette dilin bütün incelikleriyle öğrenilmesiyle mümkündür. Örneğin Arap edebiyatçısı Câhız, (ö. 255/869) belâgat sanatlarının, konu olarak zuhûruna ve sonraki dönemlere etkisine dikkat çekmiştir. Ona göre Arapçanın inceliklerini ve içindeki sanatları öğrenmek dilin maksadının anlaşılmasını sağlamakta, bu konuda yapılacak araştırma ve çabalar da dilin yücelmesine sebebiyet vermektedir (Câhız, 1975, c. IV. s. 55).

İlm-i bedî', belâgat alanında muktezâ-i hâle uygun şekilde bir ifadenin edebi sanatlarla örtülü olmasını, lafzen ve mânen güzelleştirilmesi ile ilgili usûl ve kaideleri incelemektedir (Eren ve Uzunoğlu, 2012, s. 129). Bu sebeple Arapça öğretiminde bu ilmî sanatlara dair kuralları uygulamak için, etkin bir tarzda dil kaidelerinin işletilmesi gerekmektedir. Belâgat ilminin duygu ve düşüncelerimizden doğması sebebiyle ifadelerimize aksiyon sağlaması, cansız varlıkları canlandırması, görülemeyen ruhsal hadiseleri görünür hale getirmesi, gerçek hayata dair her şeyi hayelleştirip güzelleştirmesine ait tüm yönler Arapça öğretiminde aktif

olarak kullanılabilir. Bu ilme ait yöntem ve tekniklerin kullanılması da dil becerilerinin kazanımına büyük katkı sağlayacaktır. Arapça öğretimi ekseninde özet şeklinde (mubassat) verilecek belâgat sanatları Arap dilinin öğretim şekillerine büyük katkı sağlayacak ve öğretim yöntemleri daha belîğ bir mahiyet kazanacaktır.

Modern dünyada sadece günlük olarak değil, bilimsel, kültürel ve her türlü sosyal alanda kullanılan ve çok geniş bir coğrafyada konuşulan Arapçanın, gerek dini eserleri ve kültürel mirası anlamak, gerekse de bir iletişim dili olarak kullanılmak üzere, hızlı ve etkin bir şekilde öğrenilmesi günümüzde çok daha fazla önem kazanmıştır. Geleneğimizde klasik Arap filolojisine ait bilimlerin sınıflamasında, gramer ve morfoloji öncelikli bilimler olarak kabul görmüş ve dil öğretimi temelde bu iki disiplinin öğretilmesine bağlanmıştır. Bugün için ise dil bilgisi odaklı bir dil öğretimi yerine metin ve konuşma odaklı dil öğretimi giderek artan bir ilgi görmektedir. Özellikle yetişkin öğrencilere uygulanan Arapça öğretiminde, elbette dilbilgisi açıklamalarına yer vermek gerekmektedir, ancak bu doğrultuda metin odaklı öğretimin farklı yöntemlerle dil öğretimini kolaylaştırdığı ve hızlandırdığı tespitinden yola çıkılarak, kapsamlı bir Arapça öğretim stratejisi çerçevesinde klasik belâgat, teorik boyutta değil edebî metinlerle beraber düşüncelerdeki ve üslûptaki estetiği açıklayıcı bir bilim dersi olarak okutulmalıdır. Belâgatin bazı konuları istinbâtî yöntemle (örnekten kurala yöntemi), bazı konuları ise kıyasî yöntem (kuraldan örneğe yöntemi) kullanılarak anlatılmalıdır. İstinbâtî yöntem, derste öğrencilere edebî bir eser, şiir vs. verilip bunun üzerinden işlenmek istenen kuralın ortaya konulmasıdır. Kıyasî yöntemde kural verildikten sonra örnekler üzerinde durulur. Her iki yöntem de birbirini tamamlamak üzere kullanılması gerekmektedir. Belâgata ilişkin birtakım kurallar nahiv ilminin mânadan ayrı görülemeyeceği ilkesi doğrultusunda nahiv ilmine evrilmelidir (Gündüzöz, 2010, s. 37).

Bedî' ilim sanatlarının Arap dili öğretiminde kullanılmasından önce mutlaka öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin uygun hale getirilmesi elzemdir. Evvela öğrenci merkezli bir yaklaşımın tercih edilmesi Arapça öğretim sürecini aktif hale getirecektir. Bir iletişim aracı olan dil kurallarının öğretiminde dinleme, konuşma, okuma ve yazma yani dört temel beceri ile birlikte öğretilmesi önemlidir. Bedî' ilim sanatları Arap dili öğretiminde kullanılırken sanatlar basitten karmaşığa, somut kavramlardan soyut kavramlara doğru kavratılması uygun olacaktır. Yine öğretim tekniği olarak görsel ve işitsel kaynak ve yöntemlere başvurulması kalıcı öğrenmeyi sağlayabilecektir. Sınıf içi uygulamalarda tadrîci bir öğretim yöntemi esas alınmalıdır. Bedî' ilim sanatlarının yer aldığı edebî metinler ele alınırken evvelâ basit diyalog metinlerinden başlanabilecektir. Tüm bunlar yapılırken öğrencilere sözlük

kullanma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Kalıcı öğrenmenin sağlanması için belirli periyotlarda mutlaka temrin uygulamaları yapılmalıdır. Tüm bu öneriler doğrultusunda bedî' ilim sanatlarının Arap dili öğretiminde kullanımı noktasında her bir sanatın özelliğine göre ve öğrencilerin hazır bulunuşluklarına istinaden başlangıç seviyesinde on ders saati üzerinden derslerin dağılımında metin/diyalog uygulaması için üç saat, dil bilgisi için iki saat, temrin-alıştırmalar için üç saat, telaffuz ve yazı uygulamaları için iki saat verilmesi yeterli olacaktır. Bütün bu öneriler çerçevesinde bedî' sanatlarının Arapça öğretiminde aktif olarak kullanılmasına yönelik uygulamalar ve önerilerimizi bu bölümden sonra yer vermeye çalışacağız.

3.1. İLETİŞİMSEL YAKLAŞIMDA BEDÎ' SANATLARI

İletişimsel yaklaşım yabancı dil öğretiminde öğrenilecek dile ait özelliklerin iletişimsel yönünü yansıtan ve çeşitli şekillerde sınıf içi uygulamalarla desteklenen bir yaklaşımdır. Bu itibarla iletişimsel yaklaşım yararlı bir yaklaşım olarak tanımlanmakta dile ait işlevsel özellikler öncelenmektedir (Roche, 2005, s. 25). Dil becerilerinin kazanılmasında konuşma becerisini kazandırmak amacıyla geliştirilen çeşitli metot ve yaklaşımlar mevcuttur. Bunların içinde en etkilisi kabul edilen iletişimci yaklaşıma göre; dilin toplumsal boyutu vardır ve dil boşlukta, amaçsız kullanılan bir araç değildir. Bu yaklaşımla öğrencinin ana dilini öğrenirken yaşamış olduğu ortama benzer bir ortam oluşturmak, yani öğretilen yabancı dili ikinci bir ana dil gibi öğrencinin bilinçaltına yerleştirmek hedeflenmektedir (Kervankaya, 2014, s. 132). Bize göre iletişimsel yaklaşımı esas almak üzere Arapça öğretiminde bedî' sanatları kullanmak suretiyle yabancı dil öğreniminde kalıcılığı sağlayabilecektir. Buna göre bu bedî' ilmine ait sanatları esas alarak işitsel sınavlar yapılabilir, ses kayıtlarıyla öğrencilerin bilgileri ölçülebilir. Bunun yanında görsel materyaller ışığında genel olarak Arapça bilgisi ölçülebileceği gibi, özel olarak da belâgat bilgisi değerlendirilebilecektir. Bu şekilde gerçekleştirilen örnekler iletişimsel yaklaşıma uygun olarak çoğaltılabilecektir. İletişimsel yaklaşım, günümüz Arapça öğretiminde kullanılan etkin bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde dil öğrenen kişi üzerinde kalıcı öğrenme sağlanmaktadır. Bedî' sanatlarından, lafzi ve manevî güzelleştiriciler bir müfredata yayılarak dil öğretimine katkı sağlanabilecektir. İletişimsel yöntemlerin uygulanmasından sonra diğer bir metot ise okuma etkinliklerinde bu sanatların kullanılması ve sessiz okuma yöntemiyle dil öğrenimine yeni bir soluk kazandırılması sağlanabilecektir.

3.2. OKUMA ETKİNLİKLERİNDE BEDÎ' SANATI

Metin okuma etkinliği birçok farklı türde metin örneklerinin önceki öğrenmelerle kıyaslanarak kısa sürede etkili anlama ve anlatma becerisini sağlama çabasıdır. (Kim, 2006, s. 33-39) Metin okuma etkinliklerinde özellikle sessiz okuma odaklanmayı sağladığı gibi etkinlikte geri dönütle için de uygulanagelen bir yöntemdir. Lisans yahut yüksek lisans seviyesinde okuma dersleri, dil melekесinin sağlanması ve edebî bir zevk oluşturacak tarzda dil öğrenenler üzerinde kıyaslama imkânı sunmaktadır. Okuma etkinliğinde kelimelerin telaffuzu, noktalama işaretlerinin kullanımı, tonlama ve vurgulara dikkat edilmesi büyük önem taşımaktadır (Gündüzöz, 2010, s. 40). Bu konuda bedî‘ sanatlarını kullanmak suretiyle örnekler vermeye çalışarak ve bu etkinliklerin yabancı dilde telaffuza etkisini ölçebiliriz.

Okuma Etkinliği-Temrîn-1:

Aşağıda verilen ibareleri dikkatlice okuyunuz. Altı çizili kelimelerin gramer bakımından türünü yazınız ve ses bakımından hangi bedî‘ sanatına ait olduğunu sebebiyle birlikte belirtiniz?

a) “وَتَحْسِبُهُمْ أَيْقَاطاً وَهُمْ رُقُودٌ”

b) “لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ”

Cevap:

a) Her iki kelime de isimdir; Tıbâk sanatı (uyuyan ve uyanık) vardır.

b) Her iki kelime de edattır; Aynı cins edatlar Tıbâk sanatını gerçekleştirmiştir.

3.3. ÖĞRENCİLERİN ÖLÇÜLMESİNDE BEDÎ‘ SANATLARI

Bilimsel araştırma yöntemleri çerçevesinde en iyi veri toplama araçlarından biri olan test yöntemi, sistematik bir ölçme yöntemidir. Yaygın olarak kullanılan test yönteminin yabancı dil öğretiminde sıklıkla kullanıldığını ancak belirli test türlerinin tercih edildiğini söyleyebiliriz. Bunlardan bir tanesi de kart ile tespit yöntemidir. Buna göre Arapça derslerine ait sınavlarda öğrencilere kartlar üzerine yazılı olan bedî‘ ilim sanatlarından lafzi yahut manevi güzelleştiricilere ait örnekler verilerek öğrencilerden yazılı metinleri belirlenen sürede okumaları istenebilir. Süre bittiğinden her öğrencinin kaldığı yere işaret koyması istenerek, işaretlenen yerden geriye doğru okunmuş olan kelime sayısı sayılarak dakikada kaç kelime okunduğu tespit edilir. Bu işlemleri müteakiben kartın arkasında yer alan bedî‘ kavramlarıyla ilgili test soruları öğrencilere yöneltilir. Böylece öğrencilerin Belâgat kavramlarını kavrama düzeyi tespit edilir. Ancak bu veya klasik uygulamalarda yapılan test sınavlarında, Geçerlilik (Doğruluk), Güvenirlik, Ayırt etme ve Kullanılışlık ilkelerine uyulması elzemdir (Şencan,

2005, ss. 7, 723). Belâgat ilminin kazanımlarını sağlamak adına yapılacak ölçme sınavlarında örnek olarak aşağıda verilen örnek sorunun Geçerlilik (Doğruluk), Güvenirlik, Ayırt etme ve Kullanılışlık ilkelerine göre yapılıp yapılmadığı tespit edilebilecektir (Akçay, 2001, ss. 3-4). Öğrencilerin temel ilkelere uyulması şartıyla farklı ölçme yöntemleri kullanılabilir. Bu yöntemlerin sayısı elbette artırılabilir. Bundan sonra bazı dil oyunları ile belâgat öğretiminin yapılması konusu dikkatimizi çekmektedir.

3.4. DİL OYUNLARINDA BEDÎ' SANATLARI

Oyun tekniği dil öğretiminde günümüzde uygulanan bir yöntemdir. Gerek uygulamalı yöntemle gerekse dijital ortamda gerçekleştirilen oyun yöntemi dil öğretiminde aktif ve etkin bir öğrenmeyi sağlayabilecektir. Günümüzde yabancı dil öğretiminde öğrencilere yönelik olarak geliştirilmiş belirli oyunlar mevcuttur. Bu oyunları ele almak gerekirse özellikle yabancı dil öğretiminde harf oyunları, kısaltmalarla (SOS) yeni kavramlar oluşturma oyunları, boşluk, kelime bulmaca oyunları, kelime zinciri oyunları ve hikâye ve şiir yazma oyunları gibi oyun türlerini sayabiliriz (Gündüzöz, 2010, s. 50). Bu oyun türleri elbette dil öğretiminde dijital alana uyarlanabilir ve geliştirilebilir. Örneğin öğrencilere bazı kelimeler dinletilebilir, bu kelimelerde verilen sesleri ayırt etmeleri sağlanabilir. Meselâ bedî' sanatlarına ait bir örnek kelimedede geçen (ص) ya da (س) sesini öğrencinin ayırt etmesi istenebilir. Ya da görsel bir materyal sunularak hem sanatları tespit etmek istenebilir hem de sanatların içerisindeki fonetik yapıyı öğrencinin öğrenip öğrenemediğini görsel bir oyunla ölçülmesi sağlanabilir. Başka bir dil oyunu da örnek vermek gerekirse öğrencilere bazı kelimeler karışık halde verilerek onlardan bu kelimeleri kurallı ve doğru bir cümle şeklinde birleştirmeleri ve doğru bir cümle oluşturmaları istenebilir. Farklı içeriklerle zenginleştirilebilecek bu dil oyunlarının Arapça öğretiminde belâgat sanatlarının öğreniminin kalıcı olacağı kanaatindeyiz. Bu oyun türlerinin artırılması ve geliştirilmesi mümkündür. Genel anlamda belâgat sanatlarının özel anlamda ise bedî' sanatlarından olan lafzî ve manevî güzelleştiricileri bu oyun türlerine dahil edilerek kalıcı öğrenme gerçekleştirilebilir. Bedî' sanatlarının Arapça öğretiminde etkin kullanımı konusunda iletişimsel yaklaşımın, okuma etkinliklerinin, ölçme türlerinin ve dil öğrenme oyunlarının kullanılmasını metodolojik öneri olarak sunmaya çalıştık. Bundan sonra dil öğreniminde olmazsa olmaz olarak görebileceğimiz gramer bilgisinin bu sanatların öğretilmesinde ve Arapça öğretiminde etkin kullanımı konusuna değinmeye çalışacağız.

3.5. GRAMER UYGULAMALARINDA BEDÎ' SANATLARI

Belâgat ilmine ait konuların gerek temel öğrenme yöntemlerinde gerekse dil öğretiminde kullanılması konusunda bu ilme karşı bir ön yargının bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu ön yargının sebeplerinden bir tanesi bu ilmin özel bir alan bilgisini gerektirmesidir. Bu özel alan bilgisi dahilinde klasik belâgat öğretisi sadece teorik boyutta ele alınırsa kalıcı bir öğrenmeden söz edilemez. Belâgat derslerinin yukarıda verdiğimiz metod ve örnekler sadedinde edebî metinlerle beraber, düşüncelerdeki ve üslûptaki estetiği açıklayıcı bir bilim dersi olarak okutulması uygun olacaktır. Belâgatin bazı konularının istinbâtî yöntemle, istikrâ, (örnekten kurala metodu), bazı konularının ise kıyasî yöntem (kuraldan örneğe metodu) kullanılarak anlatılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştık. İstinbâtî yöntem ile öğrencilere edebî bir eser, şiir vs. verilip bunun üzerinden işlenmek istenen kurallar öğretilenilecektir. Kıyasî yöntemde ise belirlenen kuralları müteakiben misallerle kalıcı öğrenme gerçekleşebilecektir. Bu iki yöntem birbirini tamamlamak üzere kullanıldığında belâgat alanına ait bazı gramer yani nahiv konularından ayrı düşünülemez (Gündüzöz, 2010, s. 51). Belâgatin dil bilgisine uygulanması yöntemi yani nahiv kaidelerinde genel olarak belâgat kaideleri özel anlamda ise bedî' sanatlarının etkileşimi kalıcı bir dil öğreniminde temel rol oynamaktadır. Buna dair öğrencilere ses kaydı olarak bedî' sanatlarına ilişkin örnek cümleler dinletilebilir, bu cümlelerin isim ya da fiil cümlesi olup olmadıkları sorulabilir. Dinlenen bu cümlelerde hangi sanatın olduğu sorularak belâgat bilgisi de ölçülebilir. Dil bilgisinin ölçülmesine ilişkin örnekler elbette çoğaltılabilir. Bedî' sanatlarından lafzî ve manevî güzelleştiricilerin anlaşılmasında nahiv konularıyla sanatların mezc edilmesi suretiyle kalıcı bir öğrenme sağlanabilecektir.

4. BEDÎ' SANATLARININ ARAPÇA ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ

Belâgat ilminin ülkemizde gerek edebî açıdan gerekse öğretim metodu açısından çok fazla değer görmemesinin farklı nedenleri mevcuttur. Dejenere olan toplumlarda manevî, ahlaki ve bedî' değerler önemini yitirmeye devam etmektedir. Eğitim ve buna bağlı olarak kendini yetiştirme, kitap okuma gibi konular da bundan nasibini alır. Emek mahsulü olan, kaliteli, güzel sözlerle dolu kitaplar-eserler yerine, birkaç günde yazılmış, edebî, ilmî değeri olmayan kitaplar rağbet görmeye başlar. İçeriği bir tarafa, kullanıldığı dilin seviyesi dahi çok basit olan bu eserler, insan gelişmesine ve ufkuna katkıda bulunamayacağı gibi kullandığı dili ve sarf ettiği kelimeleri de olumsuz yönde etkiler. İyi bir eğitim görmemiş, kitapla haşır-neşir olmamış, kelime dağarcığı konusunda sokak dili ile sosyal medyadaki seviyesi düşük dilden başka kazanımı ve nasibi bulunmayan insanlar için belâgat elbette bir şey ifade etmeyecektir. Dolayısıyla, düşünce üretmede, toplumsal ilişkilerde, günlük davranışlarda ve başkalarının hak

ve hukukuna riayet etmede titiz davranmayan bir toplumun, konuşmada da aynı titizliği göstermeyeceği bir gerçektir. Günlük yaşantısında, hedeflere varmak için nasıl en kısa -ve kendisine göre mübah- yolları kullanıyorsa söz ve ifadede de aynı seviyede kalmaktadır. (Toprak, 2016, s. 9) Artık öğrenme ve ilim talep etme eylemi, daha çok kısa yoldan bilgiye ulaşma ve bu bilgileri kariyer sahibi olmanın bir aracı kılma faaliyetine dönüşmüştür. Günümüzde Türkiye’de belâgat ilmine gerekli yer verilmemesinin ya da bedî sanatları gibi belâgat ilmine ait bileşenlerin öğretim yöntemi olarak kullanılmamasının sebeplerine dikkat çekmek istiyoruz. Sadece Türkiye’de değil birçok İslam ülkesinde ezberci eğitimin ön planda olması, öze ve hakikate dâir arayışların azalması. Türk eğitim sisteminde ortaöğretim kurumlarında klasik edebiyatın öğretildiği kitapların yok denecek kadar azalması. Dolayısıyla belâgatın da bir sonraki eğitim süreçlerinde zor ya da gereksiz bir ilim dalı gibi addedilmesini bu sebeplerin başına alabiliriz. Diğer yandan dil öğretiminde ve özel olarak da Arap dilinin öğretilmesinde birçok eksikliğin bulunması diğer bir sebep olarak görülebilir. Kur’ânî ilimleri anlamının temel basamaklarından biri olarak kabul edilebilecek ve belli bir seviyeye ulaşmanın da kavramsal karşılığı olan belâgat ilmi için temel teşkil eden sarf ve nahiv ilimlerinin yeterli denebilecek düzeyde öğretilmemesi bu nedenlerden görülebilir. Türkiye’de son yıllarda meal-tercüme akımının kendine yer bulması nedeniyle eski Arap şiirini, dönemin sosyal ve kültürel kodlarını ve sarf ile nahiv ilimlerini ve bunların zirvesi olan belâgat ilmini öğrenmeye ilginin bulunmaması bir başka neden olarak görülebilir. Öğrenme yönteminde hazır bilgilerle yetinilmesi, belâgat ilminin zor bir ilim olduğu konusundaki ön yargıların varlığı, günlük yaşamda kullanılan dilin kısır döngüsü ve işlevselsizliği hususu önemli görülmüştür. Bunlara ilaveten son olarak bu hususta verilen çabalar elbette belâgatın gelişmesini temin etmede yetersiz kalmaktadır. (Abdülhadioğlu, 2016, s. 9). Genel olarak tespit edilen ve belâgat alanının tümüne ait bu tespitlerden sonra cüzî anlamda bedî sanatlarının ele alınmasını da önemli görüyoruz. Burada bedî sanatlarının öğretiminde hedef, kazanım ve yeterlilikleri tespit etmenin zorlukları bulunmaktadır. Burada karşılaştığımız en önemli sorun, bedî sanatlarının öğretimi noktasında, hedef, kazanım ve yeterliliklerin tespiti problemdir. Öğrencilerin hazırbulunuşlukları burada çok önemli bir etmen olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Bunun yanında bedî ilmine ait lafzî ve manevî güzelleştiricilerin öğreniminde kaygı düzeyinin yüksek oluşu öğrenmeyi doğrudan etkileyebilecektir. Diğer yandan yabancı dile olan negatif bakış açısı, yabancı dil öğretimindeki yöntem sorunları, belâgat sanatlarına ilişkin ön kabuller, öğrencilerin bu sanatlara ilişkin tutumları, edebî sanatlara dair program geliştirme konusunda ve materyal hazırlama hususunda çaba eksikliği, bedî sanatlarının yalnız î’câzu’l-Kur’ân konusuyla sınırlı görülmesi, bedî sanatlarına dair öğretimin ilmî açıdan sonuç vermeyeceğine

dair yanlış algılar ve son olarak entellektüel bir takım çabalar dışında bedî' sanatlarına teveccühün bulunmaması problemlerin temelini teşkil etmektedir. Bu açıdan umumî olarak belâgat ilmine, hususî olarak ise bedî' sanatlarına karşı ön yargı ve kabullerin ortadan kaldırılmasının yegâne yolu mübassat bir belâgat/bedî' müfredatının oluşturulması, görsel ve işitsel materyallerle zenginleştirerek bir program hazırlanmasıdır. Böylece öğrencilere hem belâgat ilmini sevdirmek mümkün olacak, hem de Arapça öğretimine önemli katkı sağlanacaktır. Belâgat ilim sanatlarına karşı öğretimsel olarak bir teveccühün bulunmamasının sebeplerini bu şekilde doğru tahlil etmemiz durumunda kalıcı öğrenmenin yolları açılacaktır. Arap belâgatını yalnız Arap şiiiriyle anlaşılabilceğini söylemek belâgat alanına araştırmacıların mesafeli durmasına sebebiyet vermektedir. Son tahlilde klasik belâgat bulunan geçmişte bir dönem kullanılarak günümüze kadar gelmiş, ancak günümüzde kullanılmayan ve herhangi bir örneği de bulunmayan başlık ve mîsâllerin belâgat ilmi kapsamında çıkarılarak, belâgat bölüm, konu başlıklarının ve mîsâllerin güncellenmesi gerekmektedir. Eski belâgat eserlerinin bu mevcut durumu belâgat ilminin gerekliliği konusunun sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (Sarıkaya, 2016, s. 9). Bu haliyle özel anlamda bedî' sanatlarının Arapça öğretiminde aktif olarak kullanılabilmesi bedî' ilminin tedvini sürecindeki örnekler yerine günlük kullanıma uygun kalıpların öğretilmesi ile mümkün olabilecektir. Bu gerçekleştirilirken klasik eserlerdeki lafzi ve manevî güzelleştiriciler mutlaka temel alınması gerekir. Ancak güncelliğe ve yeniliğe duyulan ihtiyaç aşikârdır. Mübassit, özetlenmiş, yalın hale getirilmiş, anlaşılabilir, pratik örnekler içeren bir belâgat anlayışı metodolojik olarak bir ihtiyaç olarak görülmelidir. *المبسطة العربية البلاغة* genel başlığı çerçevesinde, yukarıda verdiğimiz metod ve örnekler çerçevesinde sadeleştirerek ve basitleştirerek Arap dili öğretimindeki müfredatlara katkı sağlanması mümkündür. Belâgat ilminin öğretilmesi Arapça öğretim yöntemlerine getireceği, alana özgü yetkinlikleri, iletişim ve sosyal yetkinliği ve bağımsız öğrenme yetkinliğini kazanma açısından da çok önemli olacaktır. Bunun için lisans programlarında Arap Dili ve Eğitimine ilişkin program öğrenme çıktıları bu çerçevede revize edilebilir. Yenilenen öğrenme çıktılarından hareketle Ortaöğretim Arapça derslerinden başlayarak, tüm kategorilerde, Arapça öğretim programlarında, hazırlanacak mübassat ders notları, örtük sistem kullanılarak, öğretim alanına yeni bir soluk kazandırabilecektir. Tüm bu bilgiler ışığında belâgat ilim ve sanatlarına karşı, klasik edebiyat eserlerinin tercümeden öteye geçmemesi, öğretici ve öğrenenlerin önyargıları, yeni öğrenme stratejileri ve yöntemlerinin kullanım azlığı, amaç ve hedeflerin öğrenme sonuçlarına etki edemeyişi, kazanımların eğitim-öğretim metodlarına yedirilemeyişi, program öğrenme çıktıları ile amaç-hedef ilişkisi kurulamaması gibi sebeplerle "Türkiye'de Belâgat Korkusu" diyebileceğimiz bir gerçekle karşı karşıyayız.

Bunu bertaraf etmek için Arapça öğretiminde belâgat ilmi ve unsurların öğretim programlarına yedirilmesi ve ortaöğretim programlarından başlayarak, zevkli ve eğlenceli örneklerle yeni bir Belâgat öğretim strateji geliştirilmesi halinde Türkiye’de belâgat korkusunun üstesinden gelinebileceğini düşünüyoruz (Aktepe, 2017, s. 90).

5. SONUÇ

Bir duygu veya düşüncenin muktezâ-î-hâl çerçevesinde yani yerinde ve zamanında sarîh bir tarzda aktarılmasını ifade eden belâgat ilmi, söz söyleme ve sözün ifade tarzları çerçevesinde muhatapta etki ettiği sonuçlar açısından önemli bir konuma sahiptir. İlm-i Belâgat ’ta sözü ifade eden ile edilen muhatap arasındaki duygu ve düşünce durumu ve bunun getirdiği neticeler makâm yani muhataba uygun bir dille maksadın ifade edilmesi olarak tanımlanmıştır. Arap dilinin etkileyici üslûbuna katkı veren ve önemli güzelleştiriciler sunan bedî’ ilmine ait sanatlar gerek dili ifade etmede gerekse dile muhatap olanların üzerinde derin sanatsal etkiler bırakmaktadır. Arap dili açısından eşsiz örneklerin sunulduğu dil ve üslûp açısından edebî bir î’câz’a sahip olan Kur’ân, bedî’ ilmi açısından elimizdeki en önemli kaynaktır. Bir sanat kitabı olmasa da Kur’ân’ın bu edebî yönüne baktığımızda ayetlerde geçen lafzî ve manevî güzelleştiricilerin ilahi vahiydeki sanatsal değerleri içinde barındırdığını görmek mümkündür. Başta Kur’ân olmak üzere gerek Arap edebiyatının klasik eserlerinden gerekse sözlü edebiyat ürünlerinden başlayarak başta şiir olmak üzere önemli edebî eserlerden farklı sanatların içindeki sanatları tespit yarışı günümüze kadar gelmiştir. Bu mücadeleyi elbette dilin zaman içerisindeki devinimine ve zorunlu değişimine bağlayabiliriz ancak bu belâgat alanında olumlu sonuçlar doğurabileceği gibi birbirini tekrar eden sanatların ortaya çıkmasıyla olumsuz sonuçlar da doğurabilecektir. Özellikle bedî’ sanatlarındaki lafzî ve manevî güzelleştiricilerin sayısının çokluğu bu konuda eleştiriye yol açmaktadır. Bedî’ sanatlarının üzerine yeni bir sanat katmak için ortaya konan çabaların bedî’ ilmine, belâgat alanına ve Arap dilini muktezâ-î-hâl uygun olarak öğrenmek isteyenler için gerekli bir yöntem olmadığı kanaatindeyiz. Bedî’ ilminin mevcut güzelleştiricileriyle ve bizzat edebî î’câzıyla elimizdeki en büyük lafzî eser olan Kur’ân’dan mevzuya ait örneklerin ele alınması ve buna dair güncel bir metot geliştirilmesi, Arapça öğretimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Umumî olarak eğitim-öğretim alanında, özelde ise dil öğretiminde belâgat ilimlerinin bir yöntem olarak kullanılması hususu metodolojik olarak önemli bir uygulamadır. Diğer yabancı dillerde olduğu gibi Arap dilinde de söz söyleme sanatları, ifade tarzları ve ifadenin içerisinde bulunan duygu durumu büyük farklılıklar içermektedir. İlm-i-Bedî’ diğer belâgat ilimlerinden farklı olarak lafzî ve manevî edebî sanatları içermektedir. Bu güzelleştiricileri

kullanmak suretiyle öğretimde kullanılan metotların ve verilen misallerin Arapça öğretimine etkisi kaçınılmazdır. Arapça öğretimine katkıları açısından Bedî' kavramını özellikle seçmiş olmamızdan maksat, bu ilimdeki ifadeye ilişkin lafız ve mâna ilişkisi, sözü ahenk ile güzelleştirerek söyleme, sözü yeri ve zamanında muktezâ-î-hâl içinde verme çabası dil öğretiminde farklı öneriler sunmakta ve Arap dili öğretimine yeni metodlar hedeflemektedir.

Türkiye'de Arapça öğretimi alanında kullanılan klasik, görsel, işitsel ve teknolojik yöntemler zamanla çok önemli yollar katetmiştir. Yöntembilimsel olarak bazı teknolojik metotları saymazsak Arapça öğretiminde bağımsız yeni bir metot ve yeni bir kaynak arayışı içerisinde olunmadığı görülebilir. Araştırmamızın başlığının “Bedî' İlim Sanatlarının Arapça Öğretimine Katkıları” olarak belirlememizin sebebi de umumî alanda belâgat ilmine ait konuların, cüzî olarak ise Bedî' ilmine ait sanatların, Arapça öğretiminde etkin ve verimli şekilde kullanılmasının hedeflenmesidir. Bu alandaki metodik açıdan önerilerimiz erken dönemde te'lif edilen eserler ve müelliflerin belâgat anlayışları çerçevesinde klasik dönem belâgat kazanımlarına ilaveten öğreticiler tarafından yeni araç-gereçler ve metotlar geliştirilmesi mümkündür. Görsel olarak hazırlanacak örnek ders materyalleri teknolojik metotlarla birleştirilerek geliştirilebilir ve bedî' alanındaki örnekler Arap dili öğretiminde önemli bir kaynak olarak kullanılabilir. Türkiye'de lisans ve lisansüstü bölümlerde okutulan belâgat derslerindeki ders müfredatlarında ve ders içeriklerinde kullanılabilecek bu yöntemleri mubassit bir belâgat eğitimi olarak tanımlıyoruz. Ortaöğretim seviyesinde özellikle İmam Hatip Liselerinin son sınıfında Arapçayı sevdirecek ve dil öğrenimini özendirecek bir maksat çerçevesinde Mübassit Belâgat ders müfredatının oluşturulması ve bu isimle bir program geliştirilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı nezdinde Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne önerilerde bulunulması uygun olacaktır. Arap dilinin öğretilmesinde kullanılan güncel yaklaşımlar ve bu husustaki gayretler elbette nihayet bulmayacaktır. Fakat bunun mevcut durumda yeterli olmadığı görülmektedir. Arapça öğretiminde daha iyiye ulaşmak maksadıyla klasik tecrübelerden istifade ederek, yeni görsel, işitsel ve teknolojik metot ve önerilerle beraber, bedî' sanatlarındaki lafzî ve manevî güzelleştiricilerinde yer alan misalleri kullanan, belâgat öğretim metodunu önceleyen bir öğretim programının hazırlanmasını önemli görüyoruz.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir

KAYNAKÇA

- Abbas, F.H. (1997). *el-Belâga Fünûnühâ ve Efnânuha*. Amman: Da'ru-l Furkan.
- Abdülhadioğlu, A. (2017, Ocak 21). Belâgat ilmi neden diğer ilimler kadar değer görmüyor? http://www.ilimdergisi.org/kisa_sorusturmalar_detay.php?id=18 sayfasından erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 03.05.2017)
- Akçay, C. (2001). "Arapçanın Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sınav Hazırlama ve Değerlendirme." *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21, 3/1-18.
- Akçay, C. (2015). *Arap dilinin öğretiminde ölçme değerlendirme ve hata çözümlemesi. Ders notları*, Gazi Üniversitesi, Ankara: y.y.
- Aktepe, M. (2017). Bedî' Sanatlarının Arapça Öğretimindeki Yeri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Atiq, A. (2015). *Fî Belâgati'l-arabiyye, İlmu'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-nehdetü'l-arabiyye.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Biricik, İ. (2016). "Belâgat-ı Osmânîye"de Kinaye kavramı ve bu kavramın bazı belâgat kitapları ile mukayesesi", *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, 2(5), 302-313.
- Bulut, A. (2014). *Belâgat, meânî-beyân-bedî'*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr. (1975). *el-Beyân ve't-Tebyîn*, (Thk. M. Abdüsselam Harun), Mısır: Matbaatu'l-hancî.
- Durmuş, İ. (2003). Meânî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 28, 204-206. ss) İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ. (2011). Tecâhül-i ârif. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 40, 232-233. ss) İstanbul: TDV Yayınları.
- Eren, C. ve Uzunoglu, V. (2014). *Belâgat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Fuzûlî, (1990). *Fuzûlî Divanı*, (Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cumbur), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gündüzöz S. (2010). "Arapça öğretiminde başvurulacak bazı yöntem ve teknikler pedagojik bir değerlendirme." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 35-53.
- Hafâcî, İ. S. (1965). *Sirrü'l fesaha*. Mısır: Dâru'l Maarif.
- Hanbelî, M. Y. (2004). *el- Kavlü'l-bedî' fî ilmi'l-bedî'*. Riyad: Dâru'l-kunûz esbelia.
- İbn Hanbel, A. (1419/ 1998), *el-Müsned*. Beyrut: Alemü'l-Kütüb.
- İbn Ma'sûm, (1968). *Envâru'r-rebî' fî envâ'i'l-bedî'*. Bağdat: Matbaatu'l-nûmân.

- İbnü'l-Mu'tez, (1401/1990). *el-Bedî'* (nşr. M. Abdülmünîm Hafâcî), Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî
- Karaman, H., Çağrıçı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2012). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kâsım, M. A. ve Deyb, M. (2003). *Ulûmu'l-belâga, bedî', beyân, meânî*. Lübnan: el-Müessesetü'l-hadise li'l-kitâb.
- Kazvîni, C. (2003). *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâga el-me'ânî ve 'l-beyâni ve 'l-bedî'*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye,
- Kervankaya, F. (2014). "İmam hatip liselerinde Arapça öğretimi üzerine bir değerlendirme." *Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 125-134.
- Kılıç, H. ve Yetiş, K. (1993). Cinâs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 8, 12-14. ss) İstanbul: TDV Yayınları.
- Kim, M. (2006). Genre-based approach to teaching writing. *TESL Working Paper Series*, 4 (2), 33-39.
- Meydânî, A. H. (2013). *el-Belâgatü'l-arabiyye üsusühâ ve 'ulûmuhâ ve fûnûnühâ ve suverun min tatbikatihâ bi-heykelin cedîdin min tarîfin ve telî'din*. Dimaşk: Dâru'l-Kalem.
- Muallim N. (1307/1890). *Istîlâhât-ı Edebiyye*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiyye Matbaası.
- Nevevî, M. (1949). *Riyazu's-Salihîn*. (Kıvamuddin Burslan ve Hasan Hüsnü Erdem, Çev.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Râzî, F. (2004). *Nihâyetü'l-Îcâz fî dirâyeti'l-i'câz*, Beyrut: Dâru Sâdır.
- Roche, J. (2005) *Fremdsprachenerwerb Fremdsprachendidaktik*, Tübingen: UTB-Narr Francke Attempto Verlag.
- Saraç, Y. M. (2015). *Klasik edebiyat bilgisi, Belâgat*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Sarıkaya, M. (2017). Belâgat İlmi Neden Diğer İlimler Kadar Değer Görmüyor? http://www.ilimdergisi.org/kisa_sorusturmalar_detay.php?id=18 sayfasından erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 03.05.2017)
- Sekkâkî, E. Y. (2014). *Miftâhu'l-'ulûm*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlilik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Uçar, H. (2013). Kur'ân-ı Kerîm'deki anlamsal bedî' sanatları. Doktora Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.
- Uzun T. (Ed.). (2013). *Anlatımlı belâgat*. Konya: Sebat Yayınları.
- Teftâzânî, S. (t.y.). *el-Mutavvel*. Kum: Mektebetu'd-Dâverî.

Toprak, M.F. (2017). Belâgat İlmî Neden Diğer İlimler Kadar Değer Görmüyor?
http://www.ilimdergisi.org/kisa_sorusturmalar_detay.php?id=18 sayfasından
erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 03.05.2017)

Tulum, M. (2013), *Sinan Paşa Maârif-nâme*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yalbuç, E. (2007). *Türkçenin nakışı cinas*. Ankara: Gündüz Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Current approaches to teaching Arabic as a foreign language employ various strategies, materials, and technologies aimed at facilitating effective language acquisition. Yet, there is room to explore novel pedagogical tools that not only improve language skills but also deepen learners' aesthetic and cultural appreciation of Arabic. This study investigates how the science of *Bedî'*—a key branch of Arabic rhetoric (*belâgat*)—can significantly contribute to Arabic instruction. By examining *Bedî'* arts and their relationship to the other rhetorical sciences (*Me'ânî* and *Beyân*), this research highlights how verbal and conceptual embellishments can enrich foreign language teaching, enhance linguistic competence, and foster a more profound engagement with the language. *Belâgat*, or eloquence in Arabic, is traditionally divided into three main sciences: *Me'ânî*, *Beyân*, and *Bedî'*. While *Me'ânî* and *Beyân* address clarity, appropriateness, and figurative language, *Bedî'* focuses on refining discourse through verbal and conceptual embellishments (*muhassinât*). Historically, scholars like Ibn al-Mu'tazz, Kudâme b. Ca'fer, and Ebû Hilâl el-'Askerî worked to identify and classify these arts, while figures such as Sekkâkî and Hatîb el-Kazvîni systematised them. Their efforts preserved a rich tradition that endows Arabic with expressive subtlety and stylistic elegance. Within *Bedî'*, the embellishments are divided into *muhassinât-ı lafziyye* (verbal adornments) and *muhassinât-ı maneviyye* (conceptual adornments). Verbal enhancements leverage sound, rhythm, and structure to produce aesthetic harmony, much like rhyme or alliteration in poetry. Conceptual embellishments, on the other hand, enrich meaning through irony, clever juxtapositions, subtle insinuations, and imaginative justifications. These rhetorical strategies, when understood and applied, reveal the inherent musicality and conceptual depth of the language. The Qur'an, as a supreme exemplar of Arabic eloquence, demonstrates both the breadth and sophistication of *Bedî'* arts. Drawing on Qur'anic examples—handled with cultural sensitivity—can illustrate for learners how these literary ornaments function authentically. Such engagement helps students perceive Arabic not merely as a language of rules and structures but as a living medium of artistic expression. By recognising how *Bedî'* arts influence mood, emphasis, and interpretation, learners can gain insights into cultural nuances and literary aesthetics that transcend routine language exercises. In terms of pedagogy, integrating *Bedî'* arts into Arabic instruction can take multiple forms. Within a communicative approach, instructors might highlight certain verbal embellishments during oral tasks, encouraging students to pay closer attention to pronunciation, cadence, and phonetic harmony. Reading activities can include texts featuring conceptual embellishments, prompting learners to identify and interpret subtle layers

of meaning. This fosters closer textual engagement, enhances interpretive skills, and stimulates critical thinking. For assessment, instructors can design tasks that go beyond grammar and vocabulary. By challenging students to identify, classify, or replicate rhetorical features from provided texts, educators can measure advanced interpretive and productive skills. Similarly, language games—such as rearranging words to restore rhetorical balance or distinguishing between near-synonyms based on their aesthetic implications—can make language learning more engaging and memorable. While the incorporation of *Bedî‘* arts into Arabic teaching holds promise, certain challenges must be acknowledged. Some learners may lack sufficient linguistic readiness or cultural background to fully appreciate these embellishments. To address this, instructors can adopt a gradual approach, starting with simpler examples before introducing more complex rhetorical devices. Carefully selected texts, clear explanations, and scaffolded exercises can mitigate potential difficulties and strengthen learners’ motivation and self-confidence. Ultimately, this study argues that *Bedî‘* arts, with their rich historical tradition and nuanced approach to sound, structure, and meaning, represent an underutilised resource for enhancing Arabic language pedagogy. By aligning rhetorical exercises with communicative methods, reading comprehension activities, and assessment practices, educators can invite learners to engage with Arabic at a deeper and more appreciative level. This approach reinforces linguistic competence while instilling aesthetic awareness, cultural sensitivity, and interpretive agility. In conclusion, exploring the contribution of *Bedî‘* arts to Arabic instruction opens new vistas for both teaching and learning. By harnessing the elegant interplay of form and meaning present in these classical rhetorical traditions, educators can enrich the learner’s experience, bridging past and present through an approach that values the linguistic beauty and cultural resonance at the heart of the Arabic language.